

الله

الله أكبر
الحمد لله
الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا
أن هدانا الله

مشارکت سیاسی در اسلام با رویکرد جمهوری اسلامی ایران

پایان نامه ارائه شده به گروه علوم سیاسی
دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی دانشگاه شهید بهشتی

برای دریافت دانشنامه کارشناسی ارشد

رشته علوم سیاسی

توسط :

جواد بهجتی اردکانی

۱۳۸۸/۱۲/۲

استاد راهنما :

دکتر محمد غفوری

اردیبهشت ۱۳۸۸

سید محمد

۱۳۱۷۵۷

تقدیم به:

روح پرفتوح پدر فرهیخته و مادر دلسوزم که زندگیم مدیون بزرگواری ،
رنجها و محبت های آن عزیزان است .
و نیز همسر مهربان و صبورم که در تمامی مراحل زندگی مشترکمان با
لطف خود مرا همراهی نموده است.

برگه تائیدیه پایان نامه

عنوان پایان نامه: مشارکت سیاسی در اسلام با رویکرد جمهوری اسلامی ایران

نام دانشجو: جواد بهجتی اردکانی

دوره: کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی

این پایان نامه در جلسه ۱۳۸۸/۲/۲۸ با نمره ۱۸/۵ و درجه عالی مورد تائید اعضای

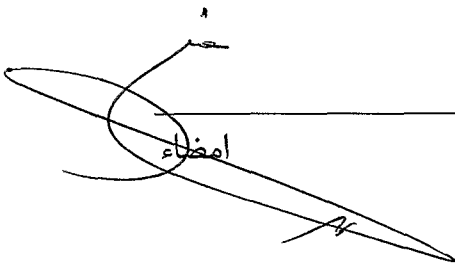
کمیته پایان نامه، متشکل از استادان زیر قرار گرفت:

استاد

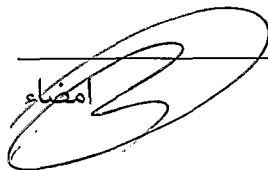

دکتر محمد غفوری
راهنما

امضاء

دکتر منصور میراحمدی
استاد مشاور

امضاء

دکتر محمد باقر حشمت زاده
استاد ناظر

امضاء

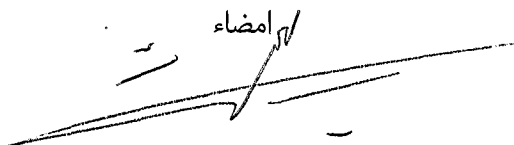
اذعان

مطالب ارائه شده در این پایان نامه توسط اینجانب در دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی دانشگاه شهید بهشتی در فاصله زمانی آبان ۱۳۸۷ تا اردیبهشت ۱۳۸۸ به انجام رسیده، به استثناء کمکهای مورد اشاره در سپاسگزاری محتوای این پایان نامه بطور کامل توسط خود اینجانب صورت گرفته است. این پایان نامه یا بخشی از آن برای دریافت هیچ مدرکی به این دانشگاه یا دیگر دانشگاهها ارائه نشده است.

جواد بهجتی اردکانی

اردیبهشت ۱۳۸۸

امضاء

سپاس

در آغاز بر خود فرض می‌دانم از بزرگواران و عزیزانی که با فکر، تلاش و کوشش‌های بی‌دریغ خویش مرا یاری نموده‌اند، قدردانی نمایم:

از استاد ارجمند و معزز جناب آقای دکتر غفوری که با راهنمایی‌های ارزشمند خویش مرا در انجام این نوشتار هدایت نموده‌اند.

از استاد گرانقدر و محبوب جناب حجت الاسلام و المسلمین آقای دکتر میراحمدی که در طول تحصیل و از سالیان قبل مرهون محبت‌های و نظرات مفید ایشان بوده‌ام و امیدوارم همواره از وجود پربرکتشان استفاده نمایم.

و نیز از همه اساتید، مسؤولین و کارگزاران دانشکده، به ویژه از سرکارخانم مرنندی و همسر عزیزم سرکار خانم پور هاشمی که در ویرایش این تحقیق زحمات زیادی را متقبل گردید، کمال تشکر و امتنان را دارم.

عنوان : مشارکت سیاسی در اسلام با رویکرد جمهوری اسلامی ایران

دانشجو : جواد بهجتی اردکانی

استاد راهنما : دکتر محمد غفوری

دوره : کارشناسی ارشد علوم سیاسی

تاریخ ارائه : اردیبهشت ماه ۱۳۸۸

چکیده :

پژوهش حاضر با مطرح کردن این سوال اصلی که مشارکت سیاسی به عنوان یکی از ارکان جامعه مدنی ، چه جایگاهی در اسلام و نظام جمهوری اسلامی ایران دارد؟، می کوشد تا با بررسی مبانی دینی در کلام وحی ، سنت و سیره پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار(ع) و در ادامه اندیشمندان دینی چون امام خمینی (ره) ، به این پرسش پاسخ دهد .

مشارکت سیاسی یکی از مهم ترین مفاهیم در علوم سیاسی و به عنوان شاخص ترین مولفه های جامعه مدنی در عصر کنونی ، به شمار می رود . در این بررسی ضمن پرداختن به کلیات در خصوص مقوله مشارکت سیاسی به مبانی دینی و اهمیت آن در اسلام می پردازد .. سپس با مطرح نمودن اندیشه علمای دین و نظرات مختلف آنان در باب حکومت اسلامی و نقش مردم در حاکمات اسلامی ، به بررسی موضوع مشارکت سیاسی در تشکیل نظام جمهوری اسلامی ایرانکه منبعت از دستورات و اصولی دینیاست و نهادینه کردن آن در قانون اساسی به عنوان میثاق ملی ، می پردازد . در پایان به این نتیجه می انجامد که مشارکت سیاسی از اساسی ترین مولفه های دینی در نظام دینی و اسلامی و جمهوری اسلامی ایران به شمار می آید.

کلید واژه ها : مشارکت ، مشروعیت ، مردمسالاری ، جامعه مدنی ، توسعه سیاسی ، مقبولیت ، حاکمیت دینی .

فهرست مطالب

مقدمه	۸
۱- طرح و اهمیت موضوع	۸
۲- سابقه تحقیق	۹
۳- سوال اصلی و سوالات فرعی تحقیق	۹
۴- مفروضات	۱۰
۵- فرضیه	۱۰
۶- مفاهیم و متغیرهای اصلی تحقیق	۱۰
۷- روش تحقیق	۱۰
۸- سازماندهی تحقیق	۱۱
فصل اول: کلیات نظری	۱۳
مقدمه	۱۴
- گروه اجتماعی	۱۵
بررسی مفهوم مشارکت سیاسی	۱۷
انواع سطوح مشارکت سیاسی	۲۳
الف. مشارکت فعال و منفعل	۲۳

۲۵	ب. مشارکت مسالمت‌آمیز و غیر مسالمت‌آمیز
۲۵	ج. مشارکت فعال و پیروم‌نشانه
۲۵	د. مشارکت خودجوش و برانگیخته
۲۵	ه. مشارکت توده‌ای و مدنی
۲۵	و. مشارکت سیاسی ایجابی و سلبی
۲۵	ز. مشارکت سیاسی ساختاری و غیر ساختاری
۲۷	ویژگی‌های مشارکت سیاسی
۲۹	مکانیزم‌های مشارکت سیاسی
۲۹	احزاب
۳۱	انتخابات
۳۱	گروه‌های نفوذ
۳۴	رسانه‌ها
۳۶	علل و انگیزه‌های مشارکت سیاسی
۳۸	الف. علل روانشناختی
۳۸	ب. علل اجتماعی و اقتصادی
۳۹	ج. علل فرهنگی و سیاسی
۴۰	رابطه مشروعیت و مشارکت سیاسی
۴۱	پیشینه تاریخی مشارکت سیاسی
۴۸	پیشینه علمی و عملی مشارکت سیاسی
۵۱	نقش مشارکت مردم در توسعه سیاسی
۵۱	مفهوم توسعه سیاسی
۵۲	علائم و نشانه‌های توسعه سیاسی
۵۴	فصل دوم: مبانی اسلامی مشارکت سیاسی
۵۵	مقدمه
۵۷	مفهوم فقهی مشارکت سیاسی
۵۷	الف. اراده جمعی

- ب. اطاعت از خدا، رسول و اولی الامر ۵۸
- ج. واجب کفایی ۵۸
- د. امر به معروف و نهی از منکر ۵۹
- ه. نصیحت رهبران جامعه ۶۰
- و. رضایت عمومی ۶۱
- ز. بیعت ۶۱
- مفهوم حاکمیت اسلامی ۶۲
- حاکمیت ۶۲
- مبانی مشارکت مردم در حکومت اسلامی ۷۱
- مبانی مشارکت سیاسی از دیدگاه امام علی (ع) ۷۲
- الف. تعیین رهبران و حاکمان ۷۲
- ب. نظارت ۷۶
- ج. نصیحت و بیان حقایق تلخ ۷۸
- د. بازخواست و استیضاح ۸۱
- ه. مخالفت ۸۳
- مشروعیت و مقبولیت ۸۵
- مشروعیت اولیه و ثانویه ۸۷
- منابع مشروعیت ۸۷
- عوامل مشروعیت آفرین ۹۰
- انواع مشروعیت ۹۲
- سطوح مشروعیت سیاسی ۱۰۳
- سطح اول: نظام اجتماعی و جامعه ملی ۱۰۴
- سطح دوم: ساختار سیاسی ۱۰۵
- سطح سوم: حاکمان ۱۰۵
- سطح چهارم: قوانین ۱۰۶
- سطح پنجم: خط مشی ها ۱۰۷

- بحران مشارکت و مشروعیت ۱۱۰
- بحران مشروعیت ۱۱۱
- راهبهاي فائق آمدن بر بحران مشروعیت ۱۱۲
- مفهوم مشروعیت در فقه سیاسی شیعه ۱۱۳
- مشارکت سیاسی در دهه اول انقلاب ۱۱۸
۱. اطاعت مردم از حکومت ۱۱۹
۲. اعتماد به مسئولان حکومتی ۱۲۰
۳. حمایت مالی در جنگ و حضور در جبهه های جنگ ۱۲۰
- نظریه های دولت و نظام سیاسی در فقه سیاسی ۱۲۰
- نظریه سلطنت عادلانه ۱۲۴
- سلطنت مآذون ۱۲۶
- سلطنت مشروطه اسلامی ۱۲۷
- نظریه ولایت امت ۱۳۷
- فصل سوم: مشارکت سیاسی در انقلاب اسلامی ۱۴۳
- مقدمه ۱۴۴
- اهمیت مشارکت در دوران تثبیت انقلاب اسلامی ۱۴۶
- دوران های مختلف نظام جمهوری اسلامی ایران از نظریه پردازی تاکنون ۱۴۷
- ۱- دوران نظریه پردازی حکومت اسلامی سال ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۶ ۱۴۷
- حدود اختیارات ولی فقیه به عنوان حاکم اسلامی ۱۴۹
- ۲- دوران ساختار سازی حکومت اسلامی ۱۳۵۶ تا ۱۳۵۸ ۱۴۹
- جایگاه جمهوریت در اندیشه سیاسی امام خمینی ۱۵۴
- ۳- دوران نهاد سازی سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۶۸ ۱۵۶
- ۴- دوران اصلاح الگوی نظام سیاسی (اصلاحات) ۱۳۶۸ تاکنون ۱۵۷
- حکومت اسلامی از دیدگاه امام خمینی ۱۵۷
- ۱- مشروعیت الهی ۱۶۱
- ۲- مقبولیت مردمی ۱۶۳

۱۶۶	جایگاه مردم در اندیشه عرفانی امام خمینی(ره).....
۱۶۹	فصل چهارم : مشارکت سیاسی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.....
۱۷۰	مقدمه.....
۱۷۲	ارکان حاکمیت اسلامی.....
۱۷۷	نظام حاکمیت در الگوی جمهوری اسلامی (دین، مردم، رهبری).....
۱۷۸	۱- خبرگان رهبری.....
۱۸۰	۲- شورای نگهبان قانون اساسی.....
۱۸۳	مشارکت سیاسی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.....
۱۸۴	۱- مردم و رهبری.....
۱۸۴	الف- چگونگی تعیین رهبر.....
۱۸۶	ب- تعیین رهبری در جمهوری اسلامی ایران.....
۱۸۶	مشارکت مردم در تعیین رهبر.....
۱۸۷	مشارکت مردم در تعیین خبرگان رهبری.....
۱۹۱	ج - نقش خبرگان در رابطه با رهبری.....
۱۹۱	تعیین رهبر.....
۱۹۳	مسئولیت‌های رهبر.....
۱۹۳	۱. مسئولیت سیاسی.....
۱۹۳	۲. مسئولیت‌های مالی حقوقی.....
۱۹۴	۲- مردم و قوه مقننه.....
۱۹۴	الف . مشارکت مردم در انتخاب نمایندگان مجلس شورای اسلامی.....
۱۹۶	ب. مسئولیت نمایندگان مجلس در برابر ملت.....
۱۹۸	ج .مشارکت مردم در وضع قانون در جمهوری اسلامی ایران.....
۲۰۰	۳- مردم و قوه مجریه.....
۲۰۰	الف- جایگاه مردمی قوه مجریه.....
۲۰۱	ب- مشارکت مردم در تعیین ریاست جمهوری.....
۲۰۱	اصل انتخابی بودن رئیس جمهور از سوی مردم.....

- ۲۰۲امضای حکم ریاست جمهوری.
- ۲۰۳ج- مسئولیت ریاست جمهوری در برابر ملت.
- ۲۰۴مسئولیت سیاسی ریاست جمهوری در برابر ملت.
- ۲۰۴مسئولیت کیفی ریاست جمهوری.
- ۲۰۵مسئولیت رئیس جمهور در خصوص اصول معطل مانده.
- ۲۰۵مشارکتهای قانونی مردم.
- ۲۰۵گفتار اول: انتخابات.
- ۲۰۶الف- انتخابات در جمهوری اسلامی ایران.
- ۲۰۸ب- مشارکت سیاسی مردم در انتخابات.
- ۲۰۹همگانی بودن مشارکت انتخابات.
- ۲۱۰مشارکت فرهنگی.
- ۲۱۱ج- نظامهای انتخاباتی.
- ۲۱۱نظام اکثریت.
- ۲۱۲نظام انتخاباتی فردی، جمعی و فهرستی.
- ۲۱۴نظام انتخاباتی تناسبی.
- ۲۱۵گفتار دوم: تشکلهای.
- ۲۱۵الف- تعاریف.
- ۲۱۷ب - جایگاه احزاب در جمهوری اسلامی ایران.
- ۲۱۸الف- آزادی سیاسی از نظر اسلام.
- ۲۱۹ب- صفات ذاتی احزاب در ارتباط با انتخابات.
- ۲۱۹ج- مشارکت مردم در قالب تشکلهای سیاسی.
- ۲۲۰د- شورا.
- ۲۲۱شوراها در اسلام.
- ۲۲۱مفهوم سیاسی شورا.
- ۲۲۲مفهوم حقوقی شوراهاى محلى.
- ۲۲۳شورا در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

موانع مشارکت سیاسی در ایران ۲۲۵

خاتمه و نتیجه گیری ۲۳۲

منابع ۲۳۴

مقدمه

۱- طرح و اهمیت موضوع

انسان در طول تاریخ به صورت دسته‌جمعی زندگی کرده و در قالب گروه‌های مختلف، کثرت حیات اجتماعی را به نمایش گذاشته است و فعالیت‌های گروه در گرو مشارکت اعضاست؛ و مشارکت اعضا، هویت و حیات گروهی را تداوم می‌بخشد.

امروزه یکی از مؤلفه‌های مشروعیت نظام‌های سیاسی در سراسر جهان، میزان مشارکت سیاسی مردم در آن است. مفهوم مشارکت سیاسی یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین مفاهیم در علوم سیاسی می‌باشد که تاریخ اندیشه سیاسی آن را نشان می‌دهد. امروزه متفکران و صاحب‌نظران توسعه، مشارکت را از مهم‌ترین ارکان توسعه به شمار می‌آورند. باید اذعان داشت که مشارکت سیاسی از ضرورت‌های جدا نشدنی و انکارناپذیر نظام‌های سیاسی این قرن است و اصلی‌ترین شاخصه توسعه یافتگی سیاسی، پاسخ به نیازهای فزاینده مشارکت سیاسی و نهادینه کردن آن در قالب نهادهای مدنی است. از سویی اسلام به عنوان دینی کامل، افزون بر بعد فردی انسان‌ها به ابعاد اجتماعی آنان نیز توجه کرده و مسأله مشارکت سیاسی و دخالت افراد در سرنوشت اجتماعی خویش را امری چشمگیر و مهم دانسته است.

جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک نظام اسلامی و مردمی در طول سی سال گذشته با توجه به مبانی نظام سیاسی در اسلام، در جهت تحقق اهداف اسلامی گام‌های اساسی برداشته است و در عمل مشارکت سیاسی را تجربه نموده است. حال در این پژوهش به مبانی اسلامی مشارکت سیاسی پرداخته و با توجه به نظام کنونی ایران و مصادیق مشارکت سیاسی در عصر حاضر، تلاش می‌گردد، اهمیت مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران با توجه به مبانی اسلامی، تبیین و بررسی گردد.

۲- سابقه تحقیق

در خصوص مسأله مشارکت سیاسی، پژوهش‌هایی با رویکردهای مختلف صورت گرفته است. کتاب‌ها و مقالات متعدد از زاویه‌های گوناگون، این موضوع را در فصل‌ها و یا بخش‌هایی از نشریات، مشاهده می‌کنیم که به عنوان نمونه می‌توان اشاره نمود.

مشارکت سیاسی از دیدگاه امام خمینی که آقای علی اصغر حسینی به تبیین دیدگاه‌های امام خمینی درباره مشارکت سیاسی پرداخته است. رابطه مشروعیت و مشارکت سیاسی، موضوعی است که آقای کمال اکبری به بررسی و تحقیق مبادرت نموده است. انتشارات تمدن و توسعه اسلامی کتابی را تحت عنوان مردم سالاری در حاکمیت اسلامی با تألیف آقای سید عباس نبوی در سال ۱۳۷۹ منتشر ساخته است. مشارکت عمومی، حاکمیت ملی و نظارت همگانی در فقه سیاسی و حقوق اساسی اثر آقای محسن اسماعیلی می‌باشد که توسط نشر فرهنگ اسلامی به چاپ رسیده است. و موارد متعدد دیگری که در این بررسی از آنها بهره گرفته شده است.

۳- سؤال اصلی و سؤالات فرعی تحقیق

سؤال اصلی این تحقیق عبارت است از:

مشارکت سیاسی به عنوان شاخص جامعه مدنی چه جایگاهی در اسلام و نظام جمهوری اسلامی ایران دارد؟
و اما سؤالات فرعی:

۱- مشارکت سیاسی چیست؟

۲- مبانی و اصول مشارکت سیاسی در اسلام چیست؟

۳- مشارکت سیاسی در انقلاب و اندیشه بزرگان انقلاب به ویژه امام خمینی (ره) به چه میزان است؟

۴- جایگاه مشارکت سیاسی در حاکمیت و قانون اساسی جمهوری اسلامی به چه صورت است؟

۴- مفروضات

۱- پایه‌های حکومت اسلامی بر مشروعیت‌پذیری از سوی مردم بنا شده است و بدون در نظر گرفتن نقش مردم، حکومت دینی تحقق نمی‌یابد.

۲- در اسلام به مشارکت سیاسی با توجه به سیره، روش و سنن پیامبر و ائمه اطهار (ع) توصیه و سفارش شده است.

۵- فرضیه

دین اسلام تأکید زیادی بر فروپاشی حکومت‌های استبدادی که در مقابل اراده و خواسته‌های مشروع مردم قرار می‌گیرند، دارد و مبنای نظام جمهوری مبتنی بر مشارکت سیاسی و انتخاب حاکمان از سوی مردم است، لذا اسلام و نظام جمهوری اسلامی ایران، مشارکت سیاسی را براساس مبانی اسلامی به رسمیت می‌شناسد.

۶- مفاهیم و متغیرهای اصلی تحقیق

متغیر مستقل: نقش مردم در تسهیل قدرت و تأثیرگذاری آن در اداره جامعه.

متغیر وابسته: مشروعیت حکومت و صاحبان قدرت در جامعه.

به مفاهیمی اصلی چون: مشارکت سیاسی، اسلام، حکومت اسلامی، مردم، جمهوری اسلامی، فقه سیاسی و مشروعیت نیز می‌توان اشاره نمود.

۷- روش تحقیق

در این تحقیق از روش توصیفی-تحلیلی و جنبه‌های تاریخی با توجه به اسناد و مدارک موجود از جمله رجوع به آیات قرآنی، نهج‌البلاغه، سیره عملی نخبگان دینی، عملکرد به حق خلفای اسلام و بنیان نهضت مشروطیت و اندیشه‌های اندیشمندان اسلامی طی چند قرن اخیر به ویژه امام خمینی (ره) استفاده شده است و در نهایت به روش تحلیلی به پرسش‌های اصلی و فرعی تحقیق پاسخ داده خواهد شد.

۸- سازماندهي تحقيق

اين تحقيق از سه فصل تشكيل مي‌گردد:

فصل اول: پس از تعريف و بررسي مفهوم مشاركت سياسي به انواع سطوح مشاركت سياسي پرداخته و در ادامه ويژگي‌ها و مكانيزم‌هاي مشاركت سياسي را توضيح داده و سپس علل و انگيزه‌هاي مشاركت سياسي مورد بحث قرار مي‌گيرد. در اين فصل نيز به رابطه مشروعيت و مشاركت سياسي و پيشينه تاريخي مشاركت سياسي مي‌پردازيم.

فصل دوم: به مباني اسلامي و ديني مشاركت سياسي پرداخته و با تفصيل اصول اسلامي مربوط به آن و تشریح مصادیق آن، به بحث نظام اسلامي پرداخته و در خصوص مشروعيت و مشارکت سياسي در اسلام، توضیح داده می‌شود.

فصل سوم: به اهميت مشاركت سياسي در انقلاب اسلامي ايران پرداخته و با تشریح و ارائه نظريات امام خميني (ره) به دوران‌هاي مختلف جمهوري اسلامي ايران از ابتدا تاکنون مي‌پردازد.

فصل چهارم: قانون اساسي جمهوري اسلامي ايران به عنوان ميثاق ملي و مرجع همه براي استعانت از آن موضوعي است که در فصل پاياني به طور مفصل در مورد آن بحث شده و ضمن آوردن بحث ارکان حاکمیت اسلامی، به مصادیق و ابراز قانونی مشارکت مردم می‌پردازیم.

خاتمه: که نتیجه‌گیری از پژوهش حاضر می‌باشد.

فصل اول

کلیات نظری